

Екологічне право

УДК 349.6.086

Фінін Георгій Семенович

*доктор фізико-математичних наук, професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи
Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління*

Финин Георгий Семенович

*доктор физико-математических наук, профессор,
первый проректор по научно-педагогической работы
Государственная экологическая академия
последипломного образования и управления*

Finin Heorhii

*Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor,
First Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work
State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management*

Біушкін Олексій Ігорович

*головний спеціаліст
Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*

Биушкин Алексей Игоревич

*главный специалист
Министерства защиты окружающей среды и природных ресурсов Украины*

Biushkin Oleksii

*Chief Specialist
Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine*

**АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРИРОДООХОРОННОГО
СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
ІНШИХ КРАЇН
АКТУАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
ПРИРОДООХРАНИТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В СФЕРЕ ПРИРОДНО-
ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ОПЫТА
ПОСЛЕВОЕННОГО ВОССТАНОВЛЕНИЯ ОБЪЕКТОВ
ПРИРОДНОСТИ
CURRENT CHANGES IN THE LEGISLATION OF THE
ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE FIELD OF NATURE
RESERVE FUND REGARDING THE USE OF THE EXPERIENCE OF
RECONSTRUCTION OF NATURE RESERVE FUND FACILITIES OF
OTHER COUNTRIES**

Анотація. Автор зазначає, що в період військових дій виникло ряд проблем: дефіцит питної води, викид стічних вод та суттєве забруднення навколишнього середовища. Зазначено, що в подібних умовах не приділяється достатньої уваги екологічному нормативно-правовому регулюванню. Відповідно було призупинено процедуру оцінки впливу на довкілля на усій території України на період військового стану чи військових дій, при цьому кількість екологічних проблем зростає в геометричній прогресії. Акцентовано увагу на важливості здійснення стратегічної екологічної оцінки, що матиме особливу вагу в умовах будівництва нових інфраструктурних об'єктів. Автор наголошує, що країни та організації, що надають вагому фінансову допомогу Україні, нададуть доступ до фінансів виключно за умови заявлення та виконання своїх євроінтеграційних прагнень та зобов'язань. Відзначено, що

Європейська Комісія озвучила особисте прагнення в наданні допомоги щодо проведення моніторингу стану довкілля і екологічних наслідків від війни на основі супутникових даних системи Copernicus. В умовах значних руйнувань та актуалізації необхідності будівництва великої кількості житла для українців, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати в національне законодавство Директиву 2010 / 31 / ЄС про енергетичні характеристики будівель. Наголошено на необхідності здійснення декарбонізації міст за рахунок впровадження ініціативи ЄС–Угоди мерів. Зазначено наявність готовності підтримати Україну у приєднанні до LIFE, що сприятиме ефективній допомозі в захисті довкілля та прискореному переходу до чистої, енергоефективної, низьковуглецевої та стійкої до клімату економіки. Акцентовано увагу на екологічній проблематиці Дунайського регіону та нормативно-правових шляхах її вирішення та мінімізації негативних наслідків. Розглянуто європейські правові документи, які повинні бути ратифіковані в рамках забезпечення екологічної безпеки та зниженні вразливості українських громад до зміни клімату.

Ключові слова: *екологічна ситуація, екологічна катастрофа, стратегія, екологічне право, ратифікація нормативних документів.*

Анотація. *Автор отмечает, что в период военных действий возник ряд проблем: дефицит питьевой воды, выброс сточных вод и существенное загрязнение окружающей среды. Отмечено, что в подобных условиях не уделяется достаточно внимания экологическому нормативно-правовому регулированию. Соответственно, была приостановлена процедура оценки воздействия на окружающую среду на всей территории Украины на период военного положения или военных действий, при этом количество экологических проблем растет в геометрической прогрессии. Акцентировано внимание на важности осуществления стратегической*

экологической оценки, что будет иметь особый вес в условиях строительства новых инфраструктурных объектов. Автор отмечает, что страны и организации, оказывающие весомую финансовую помощь Украине, предоставят доступ к финансам исключительно при условии заявления и выполнения своих евроинтеграционных стремлений и обязательств. Отмечено, что Европейская Комиссия озвучила личное стремление в оказании помощи в проведении мониторинга состояния окружающей среды и экологических последствий войны на основе спутниковых данных системы Copernicus. В условиях значительных разрушений и актуализации необходимости строительства большого количества жилья для украинцев, Украина взяла на себя обязательство имплементировать в национальное законодательство Директиву 2010 / 31 / ЕС об энергетических характеристиках зданий. Отмечено необходимость осуществления декарбонизации городов за счет внедрения инициативы ЕС–Соглашения мэров. Отмечено готовность поддержать Украину в присоединении к LIFE, что будет способствовать эффективной помощи в защите окружающей среды и ускоренному переходу к чистой, энергоэффективной, низкоуглеродистой и устойчивой к климату экономике. Акцентировано внимание на экологической проблематике Дунайского региона и нормативно правовых путях ее решения и минимизации негативных последствий. Рассмотрены европейские правовые документы, которые должны быть ратифицированы в рамках обеспечения экологической безопасности и снижения уязвимости украинских общин к изменению климата.

Ключевые слова: экологическая ситуация, экологическая катастрофа, стратегия, экологическое право, ратификация нормативных документов.

Summary. *The author notes that during the war there were a number of problems: shortage of drinking water, wastewater discharge and significant environmental pollution. It is noted that in such conditions not enough attention is paid to environmental regulation. Accordingly, the procedure for assessing the impact on the environment throughout Ukraine for the period of martial law or hostilities has been suspended, while the number of environmental problems is growing exponentially. Emphasis is placed on the importance of conducting strategic environmental assessment, which will be especially important in the construction of new infrastructure facilities. The author emphasizes that countries and organizations that provide significant financial assistance to Ukraine will provide access to finance only if they declare and fulfill their European integration aspirations and commitments. It is noted that the European Commission has expressed a personal desire to provide assistance in monitoring the environment and environmental consequences of war based on satellite data from the Copernicus system. In the face of significant destruction and the need to build large numbers of housing for Ukrainians, Ukraine has committed itself to implementing Directive 2010/31 / EU on the energy performance of buildings into national law. The need for decarbonisation of cities through the implementation of the EU-Covenant of Mayors initiative was emphasized. The readiness to support Ukraine's accession to LIFE, which will contribute to effective assistance in environmental protection and accelerated transition to a clean, energy-efficient, low-carbon and climate-resilient economy, is noted. The emphasis is placed on the environmental issues of the Danube region and regulatory ways to solve it and minimize the negative consequences. European legal instruments that need to be ratified in the framework of environmental security and reducing the vulnerability of Ukrainian communities to climate change are considered.*

Key words: *ecological situation, ecological catastrophe, strategy, ecological law, ratification of normative documents.*

Актуальність проблеми дослідження. Російські війська щодня здійснюють в Україні десятки екологічних злочинів: руйнують заповідники та екосистеми, створюють ядерну та радіаційну небезпеку в результаті бойових дій у Чорнобильській зоні відчуження та захопленні АЕС, підривають нафтобази, газопроводи, ТЕС, металургійні заводи. Представники екологічних комісій фіксують злочини та розраховують збитки. Проте державний екологічний контроль сьогодні не дозволяє екологам працювати ефективно. Пострадянська система контролю не дає можливості запобігти знищенню цінних територій, створенню стихійних звалищ, свавілля браконьєрів, масовому випалюванню сухої рослинності та незаконної торгівлі червонокнижними рослинами.

Країна потребує термінових рішень, а в умовах воєнного стану законодавство змінюється за кілька днів і без довгих обговорень і змін. При цьому екологічні активісти вже наголошують на ризиках, пов'язаних зі стрімкими змінами екологічного законодавства. Екологічні організації вивчають міжнародний досвід для вибору найбільш актуальної методології оцінки впливу бойових дій на навколишнє середовище та нормативно регулювання післявоєнного відновлення об'єктів природно-заповідного фонду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з тим, що обрана проблематика є новою, а шляхи вирішення перебувають на стадії активного обговорення, варто відзначити відсутність наукових напрацювань. При здійсненні дослідження здійснено акцент на вивченні нормативно-правових актів з екологічного права, що безпосередньо чи опосередковано регламентують питання, які представлені в науковій статті.

Мета дослідження – проаналізувати актуальні зміни законодавства природоохоронного середовища у сфері природно-заповідного фонду

щодо використання досвіду післявоєнного відновлення об'єктів природно-заповідного фонду інших країн.

Виклад основного матеріалу. У період, коли деякі міста були зруйновані російською агресією, що призвело до дефіциту питної води, викиду стічних вод та значного забруднення навколишнього середовища, застосування стратегічної екологічної оцінки (СЕО) має вирішальне значення.

Через те, що в Україні не було СЕО, стали свідками жахливих екологічних лих, серед яких пожежі на Грибовицькому полігоні, системні аварії на Бурштинській ТЕС, калуська історія гексахлорбензолу та сотні інших по всій країні. Щоб цього уникнути, громадськість багато років веде боротьбу за використання СЕО, яка мала можливість запрацювати у 2018 році, коли відповідний закон набув чинності. Це був крок України до асоціації з ЄС.

В умовах воєнних дій було призупинено процедуру оцінки впливу на довкілля на усій території України «під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій» [5]. Природоохоронні організації попереджають, що подібні дії можуть бути виправданими лише для проєктів, спрямованих на національну оборону та стосуються тих територій, де ведуться бойові дії. Тоді, як і в тилу, скасування таких екологічних заходів принесе більше загроз, ніж користі.

Необхідно оцінити, чи дозволяє післявоєнний стан територій і земель територіальної громади планувати окремі об'єкти та який вплив на здоров'я громади матиме будівництво нових інфраструктурних об'єктів. Адже СЕО – це ще й консультації з природоохоронними органами та органами охорони здоров'я, які можуть додати вагомні аргументи для обмеження чи зменшення впливу на навколишнє середовище та здоров'я у процесі комплексної реабілітації регіону, будівництва інфраструктури поводження з відходами, систем водопостачання та водовідведення.,

способи використання замінованих районів, територій, забруднених бойовими діями. Тому спроба обійти процедуру СЕО може дорого коштувати місцевій громаді, інвесторам та органам місцевого самоврядування, а також навколишньому середовищу та нашим дітям.

План Маршалла [14] з відбудови України, який сьогодні розробляється за підтримки експертів з громадянського суспільства, ЄС, G7 та потенційно трильйони євро, дає Україні доступ до цих коштів лише за умови заявлення та виконання своїх євроінтеграційних прагнень та зобов'язань. Тому необдуманий крок з відміни СЕЛ може суттєво ускладнити доступ України до міжнародної донорської допомоги у відбудові країни. Особливо під час розгляду Європарламентом заявки України на вступ до ЄС.

Глобальний договір ООН, найбільша бізнес-асоціація, яка підтримує Цілі сталого розвитку в Україні (більше сотні учасників) та у світі (більше 12 тис учасників), оприлюднила пропозиції та законодавчі ініціативи щодо зеленого відновлення для Верховної Ради, Кабінету Міністрів України і міжнародних партнерів. є також підтримка реформи екологічного контролю, СЕО та ОВД [8].

Європейська Комісія окреслила власне прагнення в наданні допомоги щодо проведення моніторингу стану довкілля і екологічних наслідків від війни на основі супутникових даних системи Copernicus, що охоплює ключові напрямки – лісові пожежі, незаконні вирубки лісу, забруднення ґрунтів, якість повітря, екологічний стан моря, радіаційний моніторинг.

Програма ЄС «Copernicus» – це комплексна програма моніторингу Землі через систему супутників і наземних систем, а також набір похідних програмних продуктів і послуг для застосування даних у повсякденному житті – від екологічних та сільськогосподарських питань до безпеки та надзвичайних ситуацій [1].

Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати в національне законодавство Директиву 2010 / 31 / ЄС про енергетичні характеристики будівель, стаття 9 якої передбачає, що після 31 грудня 2020 року всі нові будівлі повинні мати майже нульове споживання енергії (NZEB) [2]. Відповідно до українського законодавства дату початку будівництва NZEB перенесено до 31 грудня 2027 року (Національний план збільшення кількості будівель з майже нульовим споживанням енергії) [10]. При новому будівництві мінімальна вимога до енергоефективності будівлі – клас С, критерії NZEB не визначені. У післявоєнний період планується масове будівництво нового житла. Термінове підвищення мінімальних вимог щодо енергоефективності будівель до європейських стандартів дозволить суттєво знизити енергоспоживання при експлуатації новобудов, матиме позитивний соціальний ефект (зменшення комунальних платежів), зменшить викиди парникових газів протягом життєвого циклу будівель тощо.

Відмінною можливістю для декарбонізації міст є ініціатива ЄС–Угода мерів [12]. У рамках цієї ініціативи важливо, щоб міста проводили моделі та оцінки переходу енергії на ВДЕ та подали їх на співфінансування фінансовим установам. Великі міжнародні інвестиційні банки спрямовують свої інвестиції у вичопне паливо на «зелені» проекти. Також важливо імплементувати в українське законодавство так званий пакет чистої енергії (СЕР), а саме набір з восьми законодавчих актів щодо енергоефективності будівель, відновлюваної енергії, енергоефективності, інтегрованого управління кліматом та ринком електроенергії [4].

У Євросоюзі розглядають можливості надання експертної допомоги Україні з вивчення досвіду інших країн щодо відновлення в післявоєнний період. Важливо, щоб відновлення України відбувалося на принципах сталого розвитку та зелених технологій.

ЄС є світовим лідером у галузі охорони навколишнього середовища та запобігання зміні клімату. Витрати повинні відповідати цьому. Комісія ЄС виконала всі передумови для початку переговорів про приєднання до програми LIFE, тому немає підстав зтягувати процес. Агресія Росії проти України та її вплив на клімат і навколишнє середовище зробили це партнерство ще важливішим, і варто визначити їх готовність підтримати Україну у приєднанні до LIFE. З більшим фінансуванням стає реальним посилення програми LIFE, щоб була можливість ефективно допомагати захистити довкілля та прискорити перехід до чистої, енергоефективної, низьковуглецевої та стійкої до клімату економіки. Програма LIFE з питань клімату та довкілля передбачає бюджетне фінансування програм охорони та відновлення довкілля.

Для України ефективним методом подолання наслідків військових дій Росії на територіях природно-заповідного фонду може стати реалізація проєктів LIFE [7]: відновлення та збереження біорізноманіття, заповідних територій та природних екосистем України загалом. Приєднавшись до LIFE, Україна зможе отримати вигоду від фінансування, щоб допомогти відновити своє довкілля після руйнувань, спричинених російським вторгненням, будь то забруднення, руйнування екосистеми чи інші довгострокові наслідки. Для України реалізація проєктів бізнесу, органів влади та неурядових організацій у рамках програми LIFE стане дієвим інструментом фінансування інноваційних проєктів у сфері захисту довкілля та відновлення в післявоєнний час.

З 2022 року Україна стала першою країною, яка не входить до ЄС, яка головує у Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону з листопада 2021 року по жовтень 2022 року. Дунайська стратегія є платформою для співпраці 14 країн Дунайського регіону. Українська частина Стратегії охоплює Одеську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області [11].

Стратегія спрямована на розробку моніторингу якості поверхневих вод, прогнозування та забезпечення подолання наслідків затоплень, розробку планів управління, в тому числі:

1. Проект SAFETISZA передбачає спільні заходи щодо запобігання повеням та внутрішнім повеням між річками Тиса та Тур [16]. Основними результатами проекту є реконструкція стратегічної інфраструктури управління водними ресурсами, яка має спільний інтерес для України та Угорщини та функціонує як транскордонна система захисту від повеней. В результаті реалізації проекту ризик повеней на території буде знижений за рахунок реконструкції протипаводкової дамби, яка захистить населені пункти по обидва боки кордону. Це також підтримає адаптацію до кліматичних змін з огляду на частіші та інтенсивні повені в регіоні. Таке транскордонне співробітництво та спільне управління водними ресурсами зробить можливими ефективні заходи щодо пом'якшення повеней та передачу досвіду з ЄС до країни, що не входить до ЄС. По обидва боки кордону будуть застосовані нові технології покриття дамб та створені сучасні місцеві центри захисту від повеней. Проект передбачає взаємозв'язок заходів із захисту від повеней та підвищення рівня обізнаності населення з екологічних питань та освітніх заходів для молоді.

2. FloodUzh – спільні заходи щодо запобігання стихійному лиху в прикордонному басейні р. Уж [15]. Проект зосереджений на дослідженні водних проблем та пошуку рішень для зменшення негативного впливу повеней та покращення екологічної ситуації в басейні річки Уж та транскордонних водних ділянках. FloodUZH принесе користь цільовим групам шляхом покращення захисту від повеней у басейні Уж та водного режиму в Ужгороді – населення цільової території, громада Ужгорода, органи управління водного господарства, місцева влада, громадські організації.

3. TiszaMonitorNet – створення транскордонної мережі моніторингу якості води в басейні Верхньої Тиси.

Природні екосистеми відіграють важливу роль у підтримці екологічної безпеки та зниженні вразливості українських громад до зміни клімату. Законопроект № 4461 [9] розроблено з метою імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і, зокрема, імплементації Habitat (Директива 92 / 43 / ЄЕС) [3] та Директиви про птахів (Директива 2009 / 147 / ЄС) [13], а також положень Бернської конвенції [6], які безпосередньо передбачають території Смарагдової мережі.

Повоєнна відбудова також потребує великої кількості природних ресурсів. Законопроект № 4461 містить ряд положень, які запроваджують чіткі процедури оцінки запланованої діяльності в рамках Смарагдової мережі та передбачають розробку планів управління Смарагдовою мережею, що особливо важливо для районів, що постраждали від війни.

Висновки. Екологічне право потребує підвищеної уваги зі сторони українських законотворців, оскільки якісно реформовані нормативно-правові документи та відстеження їх дієвості у післявоєнний період, стануть ще одним підґрунтям спроможності України бути членом Європейського Союзу та перебувати у світовому правовому просторі.

Література

1. Аналітична доповідь «Перспективи використання супутникової інформації для моніторингу досягнення цілей сталого розвитку України». Київ: Інститут космічних досліджень НАН України і ДКА України, 2020. 88 с.
2. Директива Європейського парламенту і ради 2010 / 31 / ЄС від 19 травня 2010 року про енергетичні характеристики будівель. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-10#Text

3. Директива Ради 92 / 43 / ЄЕС від 21.05.1992 «Про збереження природних середовищ існування і дикої фауни та флори». URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=67757
4. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245234085&cat_id=35109
5. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» від 15.03.2022 № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
6. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
7. Міндовкілля: Україна отримає доступ до європейських програм LIFE та Copernicus. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mindovkilliya-ukrayina-otrimaye-dostup-do-yevropejskih-program-life-ta-copernicus>
8. План Маршалла для післявоєнного відновлення України. Пропозиції ГД ООН в Україні. URL: <https://cutt.ly/6H7gRF3>
9. Проект Закону про території Смарагдової мережі. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70592
10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель у частині збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії та затвердження Національного плану збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії» від 29 січня 2020 р. № 88-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2020-%D1%80#Text>

11. Стратегія Європейського Союзу для Дунайського регіону. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/strategiya-yes-dlya-dunajskogo-regionu-klyuchovi-zavdannya-u-sferi-zahistu-dovkilliya>
12. Угода мерів. URL: <https://com-east.eu/uk/pro-nas/ugoda-meriv/>
13. Directive 2009 / 147 / EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0147>
14. European Recovery Program. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shcho-take-plan-marshalla-i-yak-vin-mozhe-dopomogti-ukrajini-50241295.html>
15. FloodUzh. URL: <https://environmentalrisks.danube-region.eu/flooduzh/>
16. SAFETISZA. URL: <https://environmentalrisks.danube-region.eu/projects/safetisza/>

References

1. Analytichna dopovid «Perspektyvy vykorystannia suputnykovoi informatsii dlia monitorynhu dosiahnennia tsilei staloho rozvytku Ukrainy» (2020) [Analytical report «Prospects for the use of satellite information to monitor the achievement of sustainable development goals of Ukraine»]. Kyiv: Instytut kosmichnykh doslidzhen NAN Ukrainy i DKA Ukrainy. 88 p.
2. Dyrektyva Yevropeiskoho parlamentu i rady 2010 / 31 / YeS vid 19 travnia 2010 roku pro enerhetychni kharakterystyky budivel [Directive 2010 / 31 / EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-10#Text
3. Dyrektyva Rady 92 / 43 / YeES vid 21.05.1992 «Pro zberezhennia pryrodnykh seredovysch isnuvannia i dykoi fauny ta flory» [Council Directive 92 / 43 / EEC of 21 May 1992 on the conservation of the natural

- habitats and of wild fauna and flora]. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=67757
4. Enerhetychna stratehiia Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist» [Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 «Security, Energy Efficiency, Competitiveness»]. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245234085&cat_id=35109
 5. Zakon «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo diialnosti u sferi dovkillia ta shchodo tsyvilnoho zakhystu na period dii voiennoho stanu i u vidbudovnyi period» vid 15.03.2022№ 2132-IKh [Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Activities in the Field of Environment and Civil Protection for the Period of Martial Law and in the Reconstruction Period» of 15.03.2022№ 2132-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
 6. Konventsiiia pro okhoronu dykoi flory ta fauny i pryrodnykh seredovyschch isnuvannia v Yevropi [Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
 7. Mindovkillia: Ukraina otrymaie dostup do yevropeiskykh prohram LIFE ta Copernicus [Ministry of Environment: Ukraine will have access to European LIFE and Copernicus programs]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mindovkillya-ukrayina-otrimaye-dostup-do-yevropejskih-program-life-ta-copernicus>
 8. Plan Marshalla dlia pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy. Propozytsii HD OON v Ukraini [Marshall Plan for the postwar reconstruction of Ukraine. Proposals of the UN General Assembly in Ukraine]. URL: <https://cutt.ly/6H7gRF3>

9. Proekt Zakonu pro terytorii Smaragdovoi merezhi [Draft Law on the Territories of the Emerald Network]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70592
10. Rozporiadzhennia KMU «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zabezpechennia enerhetychnoi efektyvnosti budivel u chastyni zbilshennia kilkosti budivel z blyzkym do nulovoho rivnem spozhyvannia enerhii ta zatverdzhennia Natsionalnoho planu zbilshennia kilkosti budivel z blyzkym do nulovoho rivnem spozhyvannia enerhii» vid 29 sichnia 2020 r. № 88-r [Order of the Cabinet of Ministers «On approval of the Concept of implementation of state policy in the field of energy efficiency of buildings in terms of increasing the number of buildings with close to zero energy consumption and approval of the National Plan to increase the number of buildings with close to zero energy consumption» from January 29, 2020 № 88-r]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2020-%D1%80#Text>
11. Stratehiia Yevropeiskoho Soiuzu dlia Dunaiskoho rehionu [Strategy of the European Union for the Danube region]. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/strategiya-yes-dlya-dunajskogo-regionu-klyuchovi-zavdannya-u-sferi-zahistu-dovkilliya>
12. Uhoda meriv [Agreement of mayors]. URL: <https://com-east.eu/uk/pro-nas/ugoda-meriv/>
13. Directive 2009 / 147 / EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0147>
14. European Recovery Program [European Recov]. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shcho-take-plan-marshalla-i-yak-vin-mozhe-dopomogti-ukrajini-50241295.html>
15. FloodUzh. URL: <https://environmentalrisks.danube-region.eu/flooduzh/>

16. SAFETISZA. URL: <https://environmentalrisks.danube-region.eu/projects/safetisza/>